

Covid-19 ve Sağlık Sosyolojisinin Dönüşümü

Sümevra Tahta¹

Giriş

Geçmişten bu yana dünya üzerinde birçok doğal afet ve salgın gerçekleşmiş, bu afetler ve salgınlar küreselleşme arttıkça etkisini daha fazla göstermeye başlamıştır. Başta toplumun temel yapısı ve insan doğası gereği değişimler yaşanmıştır. 21. yüzyıl gibi küreselleşmenin oldukça hızlı olduğu, devletlerin birbiriyle daha çok etkileşimde olduğu bu zamanda insan hareketliliği de oldukça artmış ve küreselleşmenin hat safhada olduğu dünya genelinde 2019 yılının sonlarında ilk defa Çin’de görülen Covid-19 salgını etkilerini göstermektedir. Salgının başlamasıyla yaşamın tüm boyutları etkilenmekle beraber sağlık sistemleri de etkilenerek toplum artık yeni normalle yaşamaya uyum sağlamaya başlamıştır. Bu çalışmada pandeminin yol açtığı çoklu sosyolojik değişimler; başta sağlık hizmetlerinde dönüşüm, toplumsal değişme, eğitim ve sosyal düzen gibi olgular üzerinden tartışılarak bir analiz yapılacaktır.

A. Pandemide Yeni Normal ve Sağlık Hizmetleri

2019 yılının sonlarına doğru Çin’in Wuhan kentinde Covid-19 ismiyle bilinen virüs ortaya çıktığı andan itibaren toplumların gelişmişlik düzeyi, hizmet sektörünün iyi işlemlerini ayırt etmeksizin yaşamın pek çok alanında dünya genelinde etkisini gösterdi. Küreselleşmenin de getirdiği etkileşimle oldukça hızlı yayılmıştır ve çok boyutlu olmakla beraber ülkelerin sağlık sistemlerini de tehdit etmeye devam etmektedir. Salgın üzerine yapılan araştırmalar toplumda farklı sınıflara ve rollere ait olan bireyler arasında değişen risk faktörlerinin olduğunu göstermektedir.² Belirtmek gerekir ki, düşük gelir, asgari düzeydeki yaşam koşulları

¹ AYBÜ Uluslararası İlişkiler

² Calnan, M., & Johnson, B. (1985). Health, health risks and inequalities: An exploratory study of women’s perceptions. *Sociology of Health and Illness*, 7(1), 55-75. <https://dx.doi.org/10.1111/1467-9566.ep10831360>

toplumun bu kesiminde hem aile içi rol çatışmalarına yol açarken sağlık hizmetlerinden faydalanmayı ve salgınla yüzleşmeyi de oldukça zorlaştırmaktadır. Bahsedilen bu kısım, bakıldığında hükümetlerin kamu hizmetleri ve sağlığın özel sektörde yoğunlaştığı alanlarda oldukça fazladır. Tersine sağlık başta olmak üzere, **hizmet sektörü gibi alanları kamu politikalarıyla elde tutan hükümetler salgınla biraz daha etkin şekilde baş edebilmeyi başarmışlardır. Ancak salgının kontrol altına alınmaması, aşı çalışmalarındaki devletler arası tartışmalar ve en önemlisi virüsün mutasyona uğramasıyla sağlık sektöründe kamunun önde olduğu ülkeler de dahil sağlık hizmetleri büyük tehdit altındadır ve çöküş yaşanabilir.**

Sağlık sistemlerinin dönüşümü, sağlık çalışanlarının yorulması ve hastalığa yakalanma riski toplumu da büyük oranda etkilerken, bu salgın döneminde ülkeler arası sağlık sistemlerindeki eşitsizlik, yaşlılar, sağlık sigortasından mahrum bireyler ve mülteciler en çok etkilenen grup arasındadır. Sağlık sistemlerinin daha çok özel olması ve tedavi ücretlerinin fazla olduğu ABD, Fransa, İtalya ve İspanya gibi ülkeler vakaları bir türlü düşürememiştir ve sağlık sistemleri yavaşça çökmektedir. En önemlisi ise toplumsal baş kaldırma gibi durumlar, pandeminin etkisiyle de tetiklenmiştir. Örneğin ABD'deki siyahi bir vatandaşa yapılan polis saldırısında salgına rağmen toplum sokağa dökülmüştür.

Sağlık sektörünün kamu elinde daha çok olduğu Almanya, Güney Kore ve Türkiye ise pandemiyle şimdiye kadar başarılı şekilde mücadele etmeyi başaramışlardır.

Pandemi sonrasında beklenen en önemli değişimlerden birisi de ülkelerin sağlık sistemlerindeki eşitsizlikten dolayı salgın bir gün normale döndüğünde oldukça önemli toplumsal değişimler ile siyasi değişikliklerin yaşanacağı beklentisidir. İnsanların karantinaya girmesiyle yaşamda yeni normal denilen kavram ön plana çıkmıştır. Sosyal mesafe, maske kullanımı, **daha çok dijitalleşme, uzaktan çalışma gibi faktörler yeni normalde bir argüman haline gelmiştir. Günümüz toplum yaşantısı bireylerin sağlık, eğitim, yeme içme, tüketim gibi ihtiyaçlarını ev dışında gerçekleştirebilmesi üzerine kuruludur. Yeni normalle beraber uygulanan kısıtlamalarla bunlar büyük ölçüde değişmiştir.**

B. Sağlık Sistemleri ve Toplumsal Değişim Açısından Covid-19

Bireysel açıdan sağlık bir hak olmakla birlikte, toplumun düzenini sağlayan ve insanların yaşamını kolaylaştıran unsurların başında gelir. Sağlık ve toplum olguları birbiriyle iç içe olan faktörlerdir bu yüzden sağlık, salgın ve hastalıklar toplumsal yaşamı etkilemektedir ve bu durum sağlık sistemlerinin bir ürünüdür.³ Covid-19'un da etkisiyle sağlık çalışanları meslek uygulama alanlarının bir parçası olarak artan enfeksiyon riskiyle yüzleşmekte buna ek olarak yaşlı, bağışıklığı düşük ya da kronik hastalığı olan aile üyelerine bulaştırma konusunda endişe taşımaktadırlar. Sağlık çalışanlarının genel olarak yaptıkları işler; bir kişinin hayatının korunması, kurtarılması ve sürdürülebilmesi ile ilgili olduğu için bulundukları iş ortamı doğası itibariyle son derece streslidir. Bu durum düşünüldüğünde onların yaptıkları işler; psikolojik, sosyal, zihinsel ve iş ilişkileri açısından onlara çok ağır sorumluluklar yüklemektedir.⁴ Sağlık çalışanları başta olmak üzere toplumsal cinsiyet kavramı pandemiyle daha da ön plana çıkmıştır. **Şöyle ki; toplumsal cinsiyet rollerinin de etkisiyle kadınlar büyük oranda etkilenmiştir. Özellikle profesyonel mesleklerin getirdiği niteliklerle beraber örneğin akademisyen bir annenin karantinada esnek çalışma saatlerine sahip olmasına karşın temizlik, yemek ve annelik gibi olgularla yükünün daha ağır hale gelmesiyle aile içi rol ve cinsiyet çatışması oluşmuştur. Beyaz yakalı çalışanlar özelinde değerlendirildiğinde uzaktan çalışma modelinde yöneticiler, iş doyumunu arttırmaya yönelik iş-aile kavramına öncelik vermesi gerekirken bu dönemde oldukça yoğun bir çalışma düzeni benimsemiştir.**⁵

Sağlık sistemleri ve hizmetlerinin bir ürünü olan bu etkileşimler toplumsal yapıdan ayrı düşünülmemelidir. Bu durumda devreye "Sağlık Sosyolojisi" denen kavram devreye girmektedir.⁶ Toplumsal olgu olarak sağlık, tıp gibi kavramlar ve toplumların bilime olan inancı bu dönemde sınanırken medyada "discourse" ve yanlış bilgilerin yaygın olması salgının kontrol altına alınmasında ve değerlerin düşüşüne yol açmıştır. Sağlık sistemlerinde

³ Karakaş, Mehmet, Covid-19 Salgınının Çok Boyutlu Sosyolojisi ve Yeni Normal Meselesi, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi 40(1): 541-573, <https://doi.org/10.26650/SJ.2020.40.1.0048>

⁴ Yüncü, V., & Yılan, Y., COVID-19 Pandemisinin Sağlık Çalışanlarına Etkilerinin İncelenmesi: Bir Durum Analizi, İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Ek Sayı, Ekim 2020

⁵ Baki, S., & Piyal, B., Covid-19 Pandemisi ve Benzeri Olağanüstü Durumlarda Sağlık Çalışanları Açısından İş-Aile Çatışması, Sağlık ve Toplum Özel Sayı Temmuz - 2020

⁶ Coburn, D. (2011). Eşitsizlik ve sağlık. L. Panitch ve C. Leys (Ed.), Kapitalizmde sağlık sağlıksızlık semptomları (s. 54-73, U. Haskan, çev.). Yordam Kitap.

yeni yetkinliklerin kazanılması yönünde **tıbbi istihbarat**⁷ ve buna bağılı olarak da sağıık diplomasisi **yumuşak güç** kavramı olarak gündemde olmuş ve toplumsal değıışimleri şimdiden tetikleemektedir.

Salgının etkilerinin derin olması ve direkt insan hayatını tehdit ediyor olması özgürlük mü yoksa güvenlik mi ikileminde insanları ve hükümetleri daha çok güvenlik algısına bağılı kılmıştır. Toplumsal düzen açısından bazı ülkeler piyasaları dengelemek için kısıtlamaları azaltırken toplumda tam bir dönüşüm yaşanmadan bunu otoriter bir düzene kaymışlardır bunu da şu şekilde savunmaktadırlar ki; salgının kontrolüne yönelik olan bu uygulamalarda toplumsal fayda adına meşruiyetin güçlendirilmesi olarak bahsedilebilir. Tabi bu dönüşümlere cevap vermek şimdiden erken olsa da ülkelerin aşılama sıklıklarına bağılı olarak demografi değıışimi yaşanması beklenmekte ve bu krizleri atlatan toplumlar eğer krizleri fırsatlara çevirebilirse pandemi sonrası yeni normal düzenine devam ederken kendi içlerinde rönesanslarını yaşayabilirler.

Karantina dönemine giren çoğıu ülkede başta Türkiye olmak üzere eğitim alanında ilk kısıtlamalar getirilerek uzaktan eğitim modeline hızla geçilmiş ve bu da eğitimde fırsat eşitsizliğı kavramını ön plana çıkararak eğitim sistemindeki değıışime ve öğrencilerin geleceğı konusunda tartışmalara yol açmıştır. Çünkü sosyolojik boyuttan bakıldığında toplum oldukça yavaş değıışime uğrasa da bu değıışimi etkileyen unsurların başında eğitim ön plana çıkmaktadır. Bu noktada Y ve Z kuşağı arasındaki ben merkezilik kavramı pandemi döneminde daha da belirgin hale gelmiş ve geleceğı şekillendirecek olan Z Kuşağı bir anlamda Corona kuşağına evirileceğı benzetilmektedir...

Sonuç

Bu çalışmada literatür baz alınarak yorumlamalar yapılmakla beraber sağıık sistemleri başta olmak üzere sağıığın sosyolojisi ve toplumsal değıışimin etkisiyle sosyolojik anlamda dönüşüm üzerinde analiz yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın kısıtlılık ve çerçevesi kapsamında bazı sosyolojik kavramlara ve tartışmalara tam yer verme imkanı olmasa da sonucu toparlamak gerekirse; hayatın her alanında sağıık sektörü ve sağıık çalışanlarının önemi belirliyen ve toplumu da şekillendirirken medyada Dünya Sağıık Örgütü (WHO) gibi

⁷ Seren, M. (2020). Medikal istihbaratın yükselişı. U. Ulutaş (Ed.), COVID-19 sonrası küresel sistem: Eski sorunlar, yeni trendler içinde (s. 86-91). SAM Yayınları.

bir uluslararası organizasyonunun pandemi verilerine ilişkin dezenformasyon çalışmaları⁸ yürütülmüştür, bu da sağlık sistemlerinin çökmesi ve süreci baltalamak adına yapılan bir çalışmadır ve etkisi de görülmüştür. Buna rağmen zor zamanlarda toplumsal hafızaların savunma sistemleri devreye girmiştir ve bilime inanan kesimin davranışları da belirli bir etken olmuştur. Yukarıdakilere nazaran belirtmek gerekir ki, pandemi dönemi boyunca toplumsal hafıza ve dayanışma ve gönüllü karantina iradesi ve salgınla baş etme yöntemleri hem sağlık sistemlerine hem de sağlık çalışanlarına büyük oranda yardımcı olacaktır. Küreselde yaşanan bu durumda aile kavramı toplumun en küçük yapısı olmakla beraber, sosyolojinin de inceleme alanında olan bu kavram ön plana çıkmıştır. Bu süreç içerisinde riskler ve çatışmalar olabildiğince ortak bir aile duruşuyla en verimli şekilde geçirilirse pandemi ve aşılama sonrası dönemde toplum daha olumlu şekilde evirilebilir.

Sağlık hizmetlerinin ve sağlık çalışanlarının daha çok zorlandığı bu dönemde gönüllü karantinaya uyum sağlayan ve yaşadığımız yeni normalle daha anlayışlı toplumlar olmak temennisiyle...

Kaynakça

Baki, S., & Piyal, B., Covid-19 Pandemisi ve Benzeri Olağanüstü Durumlarda Sağlık Çalışanları Açısından İş-Aile Çatışması, Sağlık ve Toplum Özel Sayı Temmuz – 2020

Calnan, M., & Johnson, B. (1985). Health, health risks and inequalities: An exploratory study of women's perceptions. *Sociology of Health and Illness*, 7(1), 55–75. <https://dx.doi.org/10.1111/1467-9566.ep10831360>

Coburn, D. (2011). Eşitsizlik ve sağlık. L. Panitch ve C. Leys (Ed.), *Kapitalizmde sağlık sağlıksızlık semptomları* (s. 54–73, U. Haskan, çev.). Yordam Kitap.

Karakaş, Mehmet, Covid-19 Salgınının Çok Boyutlu Sosyolojisi ve Yeni Normal Meselesi, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 40(1): 541–573, <https://doi.org/10.26650/SJ.2020.40.1.0048>

Pulido, C. M., Carballido, S. B. V., Sama, G. R., & Gómez, A. (2020). COVID-19 infodemic: More retweets for science-based information on. *International Sociology*, 35(4) 377–392

⁸ Pulido, C. M., Carballido, S. B. V., Sama, G. R., & Gómez, A. (2020). COVID-19 infodemic: More retweets for science-based information on. *International Sociology*, 35(4) 377–392

Seren, M. (2020). Medikal istihbaratın yükselişı. U. Ulutaş (Ed.), COVID-19 sonrası küresel sistem: Eski sorunlar, yeni trendler içinde (s. 86–91). SAM Yayınları.

Yüncü, V., & Yılan, Y., COVID-19 Pandemisinin Sağlık Çalışanlarına Etkilerinin İncelenmesi: Bir Durum Analizi, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Ek Sayı, Ekim 2020